
Wskaźnik aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym - 2014

Opracowanie dla Departamentu
Polityki Senioralnej Ministerstwo
Pracy i Polityki Społecznej

Jolanta Perek-Białas^{1,2}, Jan Zwierzchowski¹

1 – Szkoła Główna Handlowa; 2 – Uniwersytet Jagielloński

Warszawa, grudzień 2014

Spis treści

1	Wprowadzenie.....	4
2	Metodologia wyliczenia wskaźnika aktywnego starzenia - uaktualnienie.....	6
2.1	Ocena wykorzystania podobnych informacji z podejścia zastosowanego do AAI w wyliczeniu RAAI PL.....	7
3	Szczegółowe omówienie poszczególnych obszarów.....	12
3.1	Obszar 1 – Zatrudnienie.....	12
3.2	Obszar 2 – Udział w życiu społecznym - Aktywność społeczna.....	13
3.3	Obszar 3 – Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo	17
3.4	Obszar 4 - Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa	19
3.5	Ogólny indeks aktywnego starzenia	22
4	Podsumowanie i rekomendacje	26
5	Aneks	30
5.1	Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące wykorzystanych w edycji II wskaźników	30

Spis tabel

Tabela 1. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 1 - Zatrudnienie.....	8
Tabela 2. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 2 - Aktywność społeczna	8
Tabela 3. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 3 - Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo	9
Tabela 4. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 4 – Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa	10
Tabela 5. Wskaźniki – obszar 1 – Zatrudnienie.....	12
Tabela 6. Wskaźniki – obszar 2 –Udział w życiu społecznym	14
Tabela 7. Wskaźniki – obszar 2 – Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo.....	18
Tabela 8. Wskaźniki – obszar 4 – Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa.....	21
Tabela 9. Indeks aktywnego starzenia – WARIANT 1 (udziały obszarów 20%, 20%, 30%, 30%).....	23
Tabela 10. Indeks aktywnego starzenia – WARIANT 2 (udziały obszarów 35%, 35%, 10%, 20%) – jak w oryginalnym podejściu AAI.....	24
Tabela 11. Indeks aktywnego starzenia – WARIANT 3 (udziały obszarów 25%, 25%, 25%, 25%)	25

Spis ilustracji

Mapa 1. Obszar 1 - Zatrudnienie wg wartości indeksu	13
Mapa 2. Obszar 2 – Udział w życiu społecznym – Aktywność społeczna wg wartości indeksu.....	15
Mapa 3. Obszar 3 – Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo – pozycja w rankingu i wartość indeksu.....	19
Mapa 4. Obszar 4 - Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa – wg wartości indeksu częściowego ogółem.	22

1 Wprowadzenie¹

Europejski Rok Aktywności Osób Starszych (Aktywnego Starzenia) i Solidarności Międzypokoleniowej (w tłumaczeniu *European Year of Active Ageing and Intergenerational Solidarity*) spowodował, że aktywne starzenie jest już pojęciem znanym i uwzględnianym w politykach dotyczących osób starszych, w tym także w polityce senioralnej w Polsce. Jako przykład można podać, że aktywne starzenie pojawiło się w istotnych i ważnych dokumentach rządowych, w tym w Założeniach Długoterminowej Polityki Senioralnej² oraz Programie Solidarność Pokoleń 50+ (Program Solidarność pokoleń Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+)³.

Od dłuższego czasu jednak dyskusja o aktywnym starzeniu toczy się nie tylko w obszarze uzgodnień ram teoretycznych pojęcia (*active ageing policy*, por. Ervik, Lindén, 2013), ale także w jaki sposób uchwycić koncepcję aktywnego starzenia za pomocą odpowiednich wskaźników. Analizy próbujące wykazać różnice w realizacji aktywnego starzenia między krajami są prowadzone w ramach projektu Komisji Europejskiej (*Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion*), realizowanego wspólnie z *Population Unit of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)*, którego celem jest opracowanie syntetycznego wskaźnika aktywnego starzenia⁴ (por. Zaidi, A., et al., 2013⁵, oraz AAI 2014⁶).

Cała idea tych prac polega na tym, że ma być opracowane narzędzie, które będzie pokazywało w jakim stopniu potencjał osób starszych jest wykorzystywany i jakie jeszcze są możliwości do odpowiedniego „zagosparowania” osób starszych. Tym samym dokonywana jest ocena możliwości dla idei aktywnego i zdrowego starzenia i jest sprawdzane, w których krajach najlepiej jest to realizowane.

¹ Zapis do powołania się na niniejsze opracowanie jest następujący: Perek-Białas J., Zwierzchowski J. K., *Wskaźnik aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym – edycja 2014*, Opracowanie dla Departamentu Polityki Senioralnej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, grudzień 2014, wcześniejsze opracowanie, które zapoczątkowało prace dotyczące wskaźnika: Jolanta Perek-Białas, Elżbieta Mysińska *Indeks aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym*, ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Senioralnej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2013. Więcej na stronie: www.senior.gov.pl

² Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 zostały przyjęte 24 grudnia 2013 r. uchwałą nr 238 Rady Ministrów i opublikowane w Monitorze Polskim 4 lutego 2014 r. (Poz. 118)

³ Program Solidarność pokoleń został przyjęty uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z 24 grudnia 2013 r. i opublikowany w Monitorze Polskim 4 lutego 2014 r. (Poz. 115)

⁴ <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> (marzec 2013)

⁵ Zaidi, A., K. Gasior, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuysse and E. Zolyomi (2013), ‘Active Ageing Index 2012: Concept, Methodology and Final Results’, Methodology Report Submitted to European Commission’s DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to Population Unit, UNECE, for the project: ‘Active Ageing Index (AAI)’, UNECE Grant No: ECE/GC/2012/003, Geneva.

⁶ Por. Active Ageing Index 2014 (wersja drukowana)

Wskaźnik z założenia ma pokazywać poziom w jakim starsze osoby mogą prowadzić niezależne życie poprzez samodzielne funkcjonowanie, aktywność na rynku pracy w ramach pracy zarobkowej, ale też aktywność w ramach pracy niezarobkowej (praca społeczna, wolontariat) – czyli inaczej aktywność społeczną oraz jakie są możliwości dla realizacji polityki aktywnego starzenia w danym kraju.

Wskaźniki, które są wykorzystywane w tym podejściu w ramach wyróżnionych obszarów mają pokazywać pozycję krajów europejskich w realizacji polityki aktywnego starzenia w poszczególnych obszarach (*domains*), aby następnie uwzględnić je w jednym syntetycznym wskaźniku aktywnego starzenia. W porównaniach krajów wykorzystuje się różnego rodzaju dane zastane (dane Eurostatu, badania jak np. EQLS, EU-SILC, ESS⁷). W większości wskaźniki są obliczane dla osób w wieku 65+, ale też dla wcześniejszych grup, np. 55+.

Syntetyczny wskaźnik aktywnego starzenia dla krajów jest budowany z 22 wskaźników, które można zgrupować w ramach czterech obszarów:

I. Zatrudnienie

II. Aktywność społeczna

III. Niezależne, zdrowe i bezpieczne życie

oraz obszar, który tworzy obszar potencjału/zdolności kraju do wykorzystania potencjału osób starszych, określaną jako:

IV. Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa.

Dla przypomnienia w ramach każdego obszaru są wykorzystywane wskaźniki, które najlepiej oddają idee aktywnego starzenia. Dodatkowo każdy obszar ma odpowiednią wagę udziału w całym wskaźniku „aktywnego starzenia”. Przykładowo obszar zatrudnienia w I edycji miał wagę równą 35%, podobnie jak aktywność społeczna – 35%, a obszar „niezależnego życia” 10%, i obszar „zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa” – 20%. Dodatkowo w przypadku analiz dla krajów wskaźniki oprócz wartości ogółem, były opracowane oddzielnie dla kobiet i mężczyzn.

W związku z pracami nad przygotowaniem założeń długofalowej polityki senioralnej i w świetle wyników rankingu I edycji (gdzie Polska znalazła się na końcu rankingu) konieczne było sprawdzenie na ile ogólny wynik dla Polski przekłada się na zróżnicowanie wyników w ujęciu wojewódzkim. Dlatego w 2013 na zlecenie Departamentu Polityki Senioralnej została przygotowana ekspertyza, która miała zidentyfikować możliwości jak i ograniczenia do budowy tego typu wskaźników w ujęciu regionalnym (na poziomie województw, tj. NUTS-2) dla Polski (por. Perek-Białas, Mysińska, 2013).

Pierwsza ekspertyza była więc początkiem prac dot. próby porównań wewnątrz kraju efektów określonych regionalnych polityk powiązanych z koncepcją aktywnego starzenia. Analizy zainspirowały

⁷ European Quality of Life Survey, European Union Survey on Income and Living Conditions, European Social Survey.

także Komisję Europejską i UNECE do oceny na ile na poziomie regionalnym jest możliwość rekomendowania określonych podejść, aby wzmocnić planowanie polityk, które będą spójne z europejską polityką aktywnego starzenia. Dzięki temu, w dniach 15-16 października 2014r. w Krakowie zostało zorganizowane Peer-Review⁸ (dzięki współpracy z Departamentem Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego w Krakowie), którego celem była dyskusja i wymiana międzynarodowych doświadczeń w zakresie nie tylko obliczeń, ale wykorzystania wskaźnika w regionalnych politykach publicznych.

Pierwsza ekspertyza wskazała możliwości jak i ograniczenia budowy regionalnego wskaźnika aktywnego starzenia dla Polski. Obecnie niniejszy dokument ma na celu pokazać rewizję metodologii zaproponowanej do budowania wskaźnika AA z I edycji i wyliczenie wartości wskaźnika na aktualnych danych, aby zobaczyć czy zmieniają się wartości poszczególnych wskaźników w wyróżnionych obszarach i zarazem jak zmieniają się wartości ogółem wskaźników aktywnego starzenia dla województw.

Na początku trzeba jednak zaznaczyć, że samo wyszukanie danych zastanych do uaktualnienia obliczeń wskaźnika jest nadal problematyczne, gdyż nie wszystkie dane są łatwo dostępne w zasobach statystyki publicznej⁹, m.in. w bazach Bank Danych Lokalnych, czy innych bazach Głównego Urzędu Statystycznego. Pożądane by było posiadanie takich informacji, które nie wymagają dodatkowych analiz, jednak nie było to możliwe, dlatego poniżej zostanie krótko przypomniana metodologia obliczenia wskaźnika w 2014 roku z podaniem źródeł danych i opisów poszczególnych wskaźników.

2 Metodologia wyliczenia wskaźnika aktywnego starzenia - uaktualnienie

Podobnie jak w pierwszej wersji wskaźnika aktywnego starzenia (2013) – także w II edycji (wersji uaktualnionej, tj. 2014) metodologia wykorzystana do wyliczenia wskaźnika aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym dla Polski (w skrócie RAAI PL – *regional active ageing Poland*, regionalny indeks aktywnego starzenia w Polsce) opiera się na metodologii oryginalnego Active Ageing Index¹⁰.

Analizowane będą cztery obszary: zatrudnienie, aktywność społeczna, niezależne, zdrowe i bezpieczne zamieszkanie oraz zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa. W ramach każdego obszaru wykorzystano dostępne i najlepiej oddające istotę obszaru wskaźniki, które odpowiednio przeważone złożyły się na indeksy cząstkowe dla każdego z

⁸

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1024&langId=en&newsId=2099&moreDocuments=yes&tableName=news>

⁹ Sytuacja taka jest wynikiem troski o jak najlepszą wiarygodność publikowanych informacji. Należy pamiętać, że dane pochodzące z badań reprezentacyjnych obarczone są błędem losowym. Przy większej dezagregacji danych błąd może być zbyt duży, aby wykorzystywać wyniki do analiz porównawczych (występujące różnice byłyby nieistotne statystycznie), natomiast takie zwiększenie próby, aby dane były reprezentatywne dla mniejszych populacji pociągałoby za sobą znaczne zwiększenie kosztów badań oraz obciążenie respondentów.

¹⁰ <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> [23.12.2014]

obszarów. Następnie na podstawie indeksów cząstkowych wyliczono ogólne regionalne indeksy aktywnego starzenia.

2.1 Ocena wykorzystania podobnych informacji z podejścia zastosowanego do AAI w wyliczeniu RAAI PL

W pierwszej ekspertyzie (Perek-Białas, Mysińska, 2013) przedstawiono szczegółowe różnice między oryginalnymi wskaźnikami a zastosowanymi - w polskim podejściu - w budowie regionalnego wskaźnika aktywnego starzenia. Dlatego w niniejszym opracowaniu zostaną zaprezentowane tylko wykorzystane wskaźniki dla Polski bez dodatkowych wyjaśnień i porównań z oryginalnymi¹¹. Więcej szczegółów i wykorzystane pytania z opisami są zamieszczone w aneksie.

W poniższych tabelach scharakteryzowano wskaźniki wykorzystane do budowy regionalnego indeksu aktywnego starzenia w Polsce w II edycji (2014). Zostały przypomniane pytania oraz informacje, które zostały użyte wraz ze źródłem oraz przedstawiono w jaki sposób wskaźnik został zmodyfikowany na potrzeby niniejszego opracowania. Potrzeba modyfikacji lub usunięcia jakiegoś wskaźnika wynikała z braku analogicznych danych w ujęciu wojewódzkim dla Polski w 2013 tak jak było to wykorzystane dla 2011. Jednak niezależnie od tych zmian starano się zachować jak największą porównywalność wyników II edycji z I. Ocena możliwości zastosowania tych samych wskaźników w tej II edycji opracowania co w I edycji będzie jeszcze zaprezentowana na końcu opracowania.

Wyjaśniając wybrane różnice, przykładowo w obszarze I (Zatrudnienie), dla 2013 nie udało się uzyskać tak szczegółowych wskaźników w zakresie rynku pracy jak w I edycji¹² na poziomie województw. Obecnie zdecydowano się na dwie grupy wiekowe w pokazaniu aktywności zawodowej osób 55+. W obszarze II (Aktywności społecznej), niestety dla tej edycji nie udało się uzyskać danych na temat: opieki nad wnukami (55+) oraz opieki nad innymi osobami (55+), które w I edycji były wyliczane z badania PNZ (Badanie praca niezarobkowej) GUS. Niestety w żadnym innym znanym nam obecnie badaniu tak szczegółowe informacje (dla wyliczeń na poziomie województw) nie są dostępne. W związku z tym zdecydowano się na ich usunięcie i ograniczenie do dwóch wskaźników dotyczących wolontariatu i udziału w zebraniach publicznych. Z kolei, w obszarze III – tym razem udało się wyliczyć wskaźnik, który jest istotny dla oceny sytuacji finansowej osób starszych (tutaj chodzi o brak zagrożenia ubóstwem), a którego nie udało się wyliczyć w I edycji. I w obszarze IV – nie dokonano żadnych zmian w porównaniu z I edycją, m.in. nie zdecydowano się na przeliczenie średniego dalszego trwania życia jak to było w oryginalnym podejściu, a więc tutaj wszystkie wskaźniki użyte w I edycji zostały te same.

¹¹ Więcej informacji i definicje por. Perek-Białas, Mysińska, 2013.

¹² W publikacji BAEL nie były i nie są prezentowane dane roczne dot. wskaźnika zatrudnienia w podziale na wiek i województwa.

Tabela 1. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 1 - Zatrudnienie

	Wskaźnik dla województwa PL	Źródło	UWAGI
1.1.	Wskaźnik zatrudnienia osób 55-59	GUS 2013 ¹³	<p>Wskaźnik zatrudnienia jest to procentowy udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.</p> <p><i>UWAGA! Dane pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Ze względu na reprezentacyjny charakter badania oraz wielkość próby dane w dodatkowych przekrojach w ujęciu wojewódzkim mogą być obciążone zbyt dużym błędem losowym próby.</i></p>
1.2.	Wskaźnik zatrudnienia osób 60+	GUS, 2013	<p>Wskaźnik zatrudnienia jest to procentowy udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.</p> <p><i>UWAGA! Dane pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Ze względu na reprezentacyjny charakter badania oraz wielkość próby dane w dodatkowych przekrojach w ujęciu wojewódzkim mogą być obciążone zbyt dużym błędem losowym próby.</i></p>

Tabela 2. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 2 - Aktywność społeczna

	Wskaźnik dla województwa PL	Źródło	UWAGI
2.1.	Aktywność w wolontariacie (55+)	DS, 2013	<p>Zmienna z Diagnozy Społecznej obejmuje także działanie w wolontariacie poza organizacjami (osoby w wieku 55+):</p> <p>“Czy w ostatnim roku wykonywał Pan nieodpłatnie jakąś pracę lub świadczył jakieś usługi dla osób spoza rodziny bądź na rzecz organizacji społecznej”</p> <p>UWAGA: autorzy wskaźnika AA zwracali uwagę, iż oryginalna definicja wskaźnika (aktywność w wolontariacie w organizacjach) może wywołać błąd systematyczny w niektórych krajach (np. Polska), gdzie jest niski poziom</p>

¹³ Serdeczne podziękowania za pomoc w dostarczeniu informacji do opracowania dla pracowników Departamentu Badań Społecznych i Warunków Życia oraz Departamentu Badań Demograficznych i Rynku pracy.

			kultury organizacyjnej wolontariatu. Tutaj ten argument ma mniejsze znaczenie, gdyż analizy są prowadzone w ramach jednego kraju. Mimo to przydałby się wskaźnik obejmujący także działania poza organizacjami.
2.2 (dawniej 2.4)	Udział w zebraniach publicznych 55+	DS, 2013	Odsetek osób w wieku 55+, które odpowiedziały twierdząco na pytanie „Czy w ostatnim roku był Pan na jakimś zebraniu publicznym (ale nie w miejscu pracy)?”. W oryginalnym wskaźniku nieco wężiej zdefiniowano zebranie publiczne (do zamkniętej listy zebrań: zebranie związku zawodowego, partii politycznej lub innego stowarzyszenia politycznego) by uchwycić zaangażowanie się w działalność polityczną.

Tabela 3. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 3 - Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo

	Wskaźnik dla województwa PL	Źródło	UWAGI
3.1.	Aktywność fizyczna (55+)	DS, 2013	Odsetek wskazań co najmniej jeden z poniższych uprawianych rodzajów aktywności fizycznej w grupie wiekowej 55 lat i więcej: <i>aerobik, bieganie/jogging/nordic walking, siłownia, jazda na rowerze, jazda na nartach lub inne sporty zimowe, pływanie, gra w piłkę nożną lub inne gry zespołowe, joga, sztuki walki, inne formy.</i>
3.2	Brak konieczności rezygnacji z wizyt lekarskich, dentystycznych i wykupienia recept (55+)	DS, 2013	W I edycji wskaźnik znacznie różnił się od oryginalnego, w którym wykorzystano odsetki osób wskazujących, iż nie miały problemu z dostępem do opieki zdrowotnej i/lub dentystycznej. Wykorzystano wtedy odpowiedzi: „z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z uzyskania protez zębowych” (z wyłączeniem obserwacji z odpowiedzią „Nie było takiej potrzeby”. W II edycji zdecydowano się na zmianę i uwzględnienie tych odpowiedzi, które wskazują na brak konieczności rezygnacji z wizyt lekarskich, dentystycznych i wykupienia recept (szczegóły w aneksie).
3.3.	Niezależność zamieszkania	DS 2013	Udział osób 75+ samodzielnie mieszkających lub w gospodarstwie dwuosobowym w ogólnej liczbie ludności 75+ danego województwa.
3.4.	Przeciętna wysokość wskaźnika podstawy wymiaru emerytur	GUS 2013 (BDL)	Wskaźnik zmodyfikowany w stosunku do oryginału, gdzie wykorzystano medianę relatywnego dochodu osób w wieku 65 lat i więcej. Tu wykorzystano relację przeciętnej wysokości emerytur i rent w odniesieniu do przeciętnego wynagrodzenia brutto. (Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto = 100).
3.5.	Brak zagrożenia ubóstwem	DS 2013	W I edycji wskaźnika zrezygnowano ze wskaźnika, tym razem uzupełniając pokazanie wymiaru finansowego zaprezentowano wskaźnik zagrożenia ubóstwem. Za osobę zagrożoną ubóstwem uważa się osobę mieszkającą w gospodarstwie domowym, którego dochód ekwiwalentny jest niższy od 50% mediany dochodów ekwiwalentnych wszystkich gospodarstw domowych. Jest to podejście zgodne z podejściem w oryginalnym wskaźniku aktywnego starzenia
3.6.	Zadowolenie z sytuacji finansowej	DS, 2013	W oryginale wskaźnik <i>deprywacja materialna</i> , jeśli wystąpi brak przynajmniej 3 dóbr z 9 wymienionych potrzeb, które osoby w gospodarstwach domowych zadeklarowały jako brak

	(65+)		<p>możliwości realizacji ze względów finansowych. Jednak niestety zarówno w I jak i w II edycji nie było możliwe wyliczenie tego wskaźnika z powodu dostępnych danych dla tego zestawu pytań i dla tej grupy wiekowej na poziomie województw.</p> <p>Dlatego tak jak w I edycji posłużono się odsetkiem osób (65+), które wskazały, iż są bardzo zadowolone, zadowolone lub dosyć zadowolone z sytuacji materialnej rodziny. Skala odpowiedzi: 1 bardzo zadowolony 2 zadowolony 3 dosyć zadowolony 4 dosyć niezadowolony 5 niezadowolony 6 bardzo niezadowolony. Stwierdzenie do oceny: „Zadowolenie z sytuacji finansowej własnej rodziny”.</p>
3.7.	Bezpieczeństwo (55+)	DS, 2013	<p>Odsetek osób (55+), które wskazały, iż są bardzo zadowolone, zadowolone lub dosyć zadowolone ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Skala odpowiedzi: 1 bardzo zadowolony 2 zadowolony 3 dosyć zadowolony 4 dosyć niezadowolony 5 niezadowolony 6 bardzo niezadowolony. Stwierdzenie do oceny: „Zadowolenie ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania” –w oryginale pytanie jest o występowanie konkretnych typów niebezpieczeństw w miejscu zamieszkania (<i>'Do you have any of the following problems related to the place where you live? - Crime, violence and vandalism in the local area?'</i>)</p>
3.8.	Używanie komputera (55+)	DS, 2013	<p>Wskaźnik różny od oryginalnego, tu: odsetek osób (55+), które odpowiedziały twierdząco na pytanie: „Czy korzysta Pan z komputera?”</p>

Tabela 4. Wykorzystane wskaźniki w 2014 – Obszar 4 – Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa

	Wskaźnik dla województwa PL	Źródło	UWAGI
4.1.	Przeciętne dalsze trwanie życia osób w wieku 55 lat (oddzielnie dla kobiet i mężczyzn)	GUS, 2013	Przeciętne dalsze trwanie życia mężczyzn w wieku 55 lat oraz przeciętne dalsze trwanie życia kobiet w wieku 55 lat.
4.2.	Odsetek zdrowych osób w wieku 65+	DS, 2013	Osoby, które nie zaliczają się do grona osób niepełnosprawnych oraz są zadowolone ze swego stanu zdrowia (odpowiedzi bardzo zadowolony, zadowolony, dosyć zadowolony na pytanie „W jakim stopniu zadowolony jesteś ze stanu swojego zdrowia”)
4.3.	Dobrostan psychiczny (55+)	DS., 2013	Wskaźnik utworzony na podstawie zestawu pytań odnoszących się do samopoczucia psychicznego (lista wykorzystanych pytań w aneksie).
4.4.	Korzystanie z internetu (55-74)	DS, 2013	Korzystanie z Internetu w 2013 r. – odsetek osób w danej kategorii wieku, które odpowiedziały twierdząco na pytanie "Czy korzysta Pan z Internetu?"
4.5.	Więzi społeczne (55+)	DS, 2013	Treść pytania w DS.: „ Ile razy w minionym miesiącu była Pani: na spotkaniu towarzyskim”. Wskaźnik jest odsetkiem osób, które wskazały co najmniej dwa spotkania towarzyskie w ciągu ostatniego

			miesiąca. W oryginale wykorzystano pytanie o częstotliwość spotkań z przyjaciółmi, krewnymi i kolegami. Jako wskaźnik odsetek osób, które spotykają się co najmniej raz w tygodniu.
4.6.	Odsetek osób z wykształceniem wyższym w wieku powyżej 50 lat	GUS, 2013 (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL))	Odsetek osób w wieku pow. 50 lat posiadających wykształcenie wyższe.

Wyjaśnienie niektórych skrótów:

DS. – Diagnoza Społeczna, por. <http://www.diagnoza.com/>

BDL – Bank danych lokalnych, por. www.stat.gov.pl

PNZ – Badanie pracy niezarobkowej

3 Szczegółowe omówienie poszczególnych obszarów

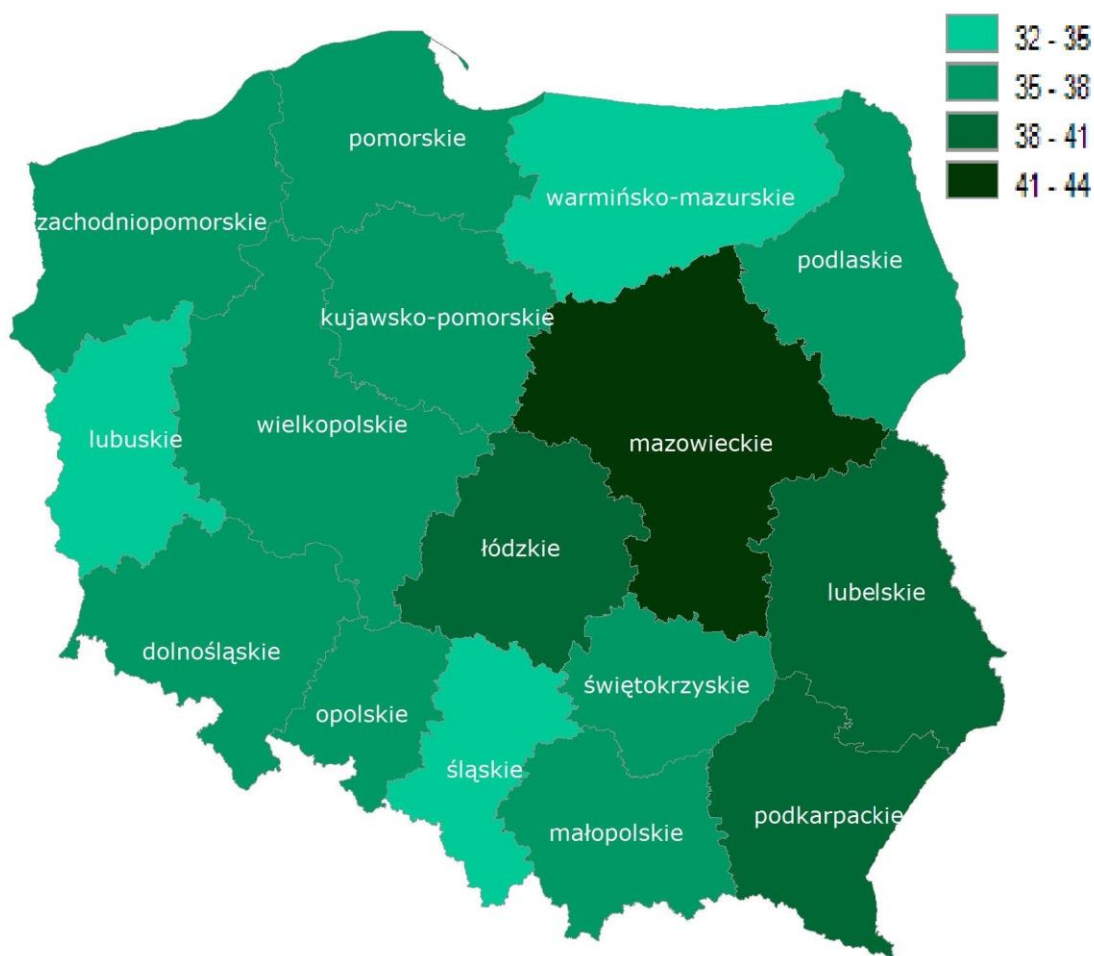
3.1 Obszar 1 – Zatrudnienie

W obszarze pierwszym określono poziom zatrudnienia osób w poszczególnych grupach wieku. Przez osoby pracujące rozumie się tu osoby, które wykonywały przez co najmniej 1 godzinę jakąkolwiek pracę przynoszącą zarobek lub dochód albo pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem lub miały pracę, ale jej nie wykonywały z powodu choroby, urlopu lub z innych powodów, przy czym długość przerwy w pracy wynosiła do 3 miesięcy albo powyżej 3 miesięcy, w przypadku gdy te osoby były pracownikami najemnymi i w tym czasie otrzymywały co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia (definicja BAEL).

W obszarze pierwszym najwyższe wartości wskaźników zatrudnienia dla 2013 roku zanotowano w województwach **mazowieckim, lubelskim i podkarpackim**. Najniższe wartości wskaźników w tym obszarze miały województwa: **śląskie, warmińsko-mazurskie i lubuskie**.

Tabela 5. Wartości poszczególnych wskaźników w obszarze 1 – Zatrudnienie

Zatrudnienie		1.1 Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 55-59	1.2. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 60+	Wagi		Index	Ranking
Lp	Województwo	GUS 2013	GUS 2013	W1	W2	Wartość	Pozycja
1	Dolnośląskie	52,6	10,8	60	40	35,88	12
2	Kujawsko-pomorskie	53,4	9,0	60	40	35,64	13
3	Lubelskie	58,1	12,8	60	40	39,98	2
4	Lubuskie	50,6	10,1	60	40	34,40	14
5	Łódzkie	56,6	10,9	60	40	38,32	4
6	Małopolskie	53,9	11,1	60	40	36,78	10
7	Mazowieckie	63,5	13,7	60	40	43,58	1
8	Opolskie	54,4	9,1	60	40	36,28	11
9	Podkarpackie	56,7	13,8	60	40	39,54	3
10	Podlaskie	57,0	9,4	60	40	37,96	5
11	Pomorskie	55,8	11,0	60	40	37,88	6
12	Śląskie	48,8	8,0	60	40	32,48	16
13	Świętokrzyskie	55,0	11,1	60	40	37,44	8
14	Warmińsko-mazurskie	51,4	7,9	60	40	34,00	15
15	Wielkopolskie	55,7	10,0	60	40	37,42	9
16	Zachodniopomorskie	56,9	9,1	60	40	37,78	7

Mapa 1. Obszar 1 - Zatrudnienie wg wartości indeksu

3.2 Obszar 2 - Udział w życiu społecznym - Aktywność społeczna

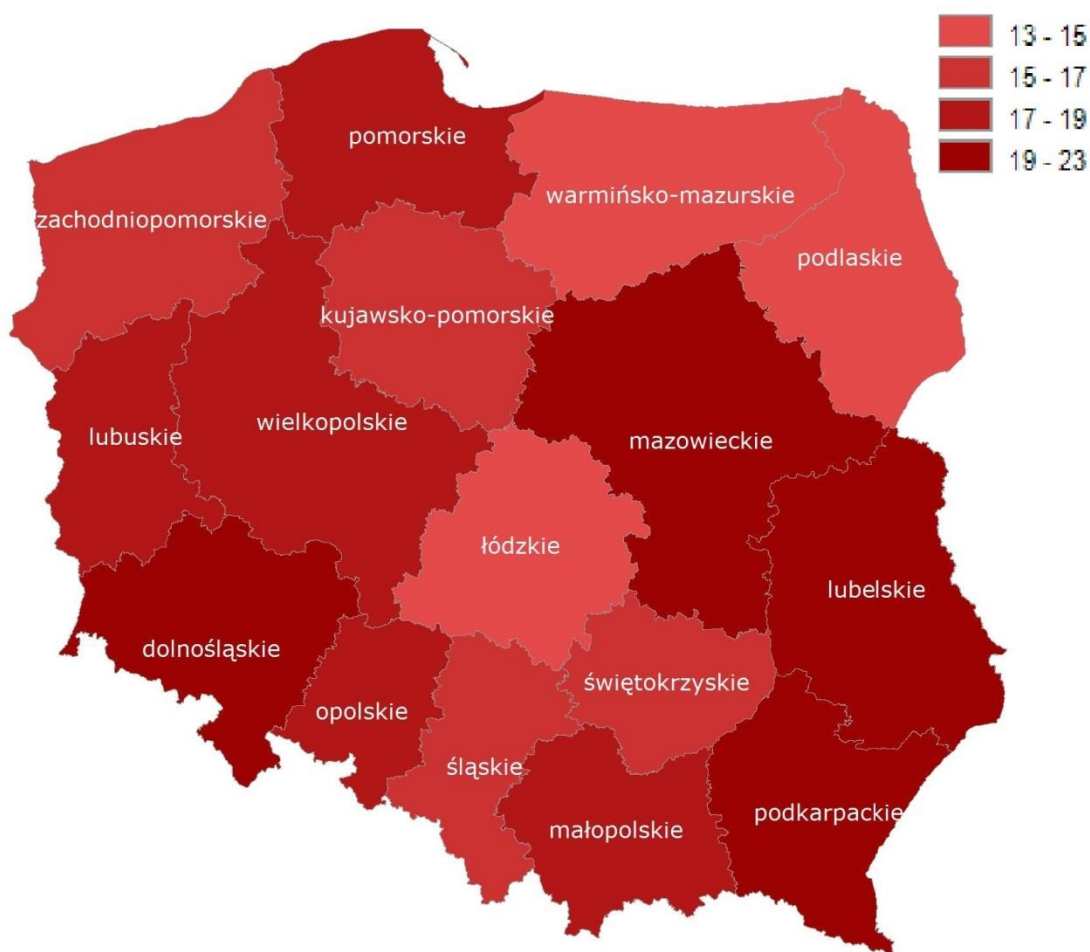
Wskaźniki w obszarze drugim uwzględniać mają aktywności w życiu społecznym osób 55+. Wykorzystano wskaźniki pokazujące aktywność w wolontariacie oraz udział w zebraniach publicznych. Niestety uwzględnienie w II edycji świadczenia pracy niezarobkowej na rzecz rodziny niezamieszkującej we wspólnym gospodarstwie domowym (opieka nad dziećmi, wnukami oraz opieka nad innymi osobami) nie było możliwe.

W I edycji w tym obszarze największe wartości wskaźnika osiągnęły województwo lubelskie, zaraz za nim znajdują się województwa lubuskie i małopolskie. Najślabiej w rankingu wypadły natomiast województwa warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie i podlaskie.

W II edycji w tym obszarze na pierwszych pozycjach znajdują się województwa: **podkarpackie, lubelskie i dolnośląskie**. Najniższe wartości w tym obszarze mają województwa: **łódzkie, podlaskie, warmińsko-mazurskie**.

Tabela 6. Wartości poszczególnych wskaźników w obszarze 2 -Udział w życiu społecznym

Udział w życiu społecznym		2.1 Aktywność w wolontariacie (55+)	2.4 Udział w zebraniach publicznych (55+)	Wagi		Index	Ranking
Lp	Województwo	DS2013	DS2013	W1	W4	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	21,642	18,073	50	50	19,857	3
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	16,895	14,608	50	50	15,752	13
3	<i>Lubelskie</i>	21,277	18,517	50	50	19,897	2
4	<i>Lubuskie</i>	15,761	19,944	50	50	17,852	7
5	<i>Łódzkie</i>	17,446	10,079	50	50	13,763	16
6	<i>Małopolskie</i>	20,668	14,907	50	50	17,787	8
7	<i>Mazowieckie</i>	23,886	15,343	50	50	19,614	4
8	<i>Opolskie</i>	21,639	12,387	50	50	17,013	9
9	<i>Podkarpackie</i>	24,285	20,872	50	50	22,579	1
10	<i>Podlaskie</i>	17,233	10,731	50	50	13,982	15
11	<i>Pomorskie</i>	23,321	13,211	50	50	18,266	6
12	<i>Śląskie</i>	20,345	13,295	50	50	16,820	10
13	<i>Świętokrzyskie</i>	19,776	12,762	50	50	16,269	12
14	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	17,317	10,955	50	50	14,136	14
15	<i>Wielkopolskie</i>	19,150	17,625	50	50	18,387	5
16	<i>Zachodniopomorskie</i>	19,235	13,756	50	50	16,496	11

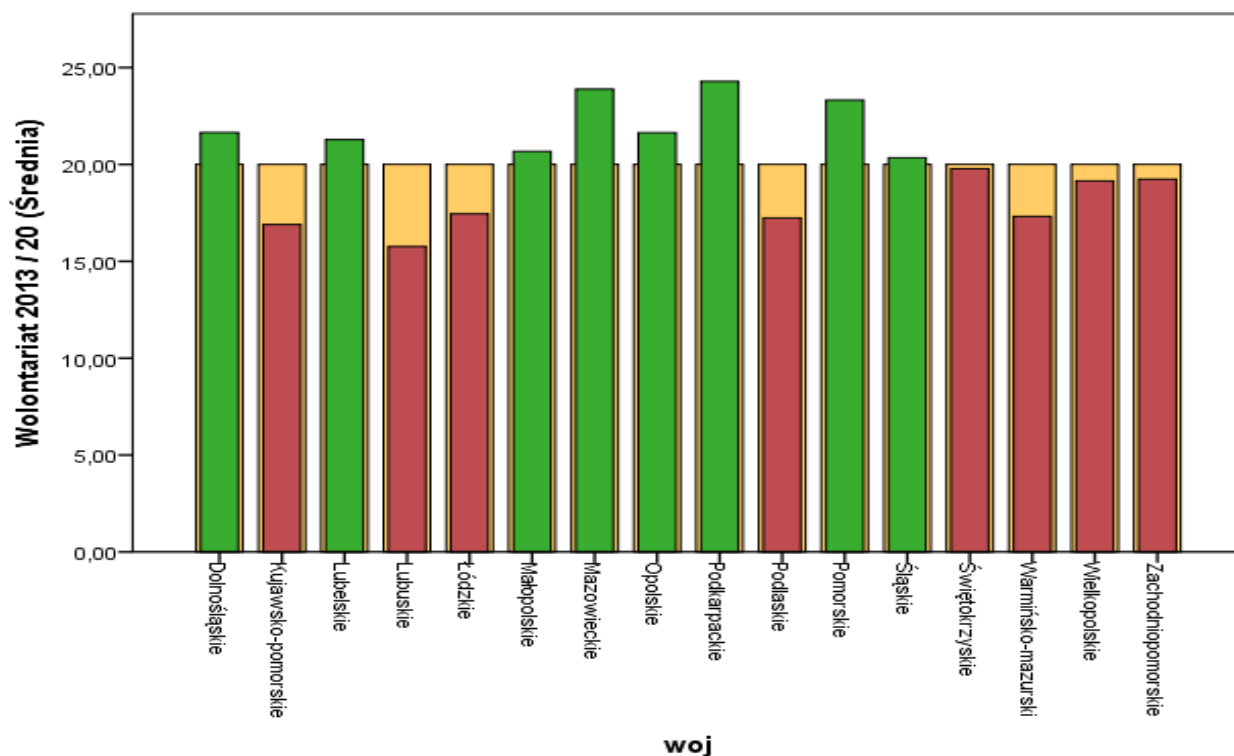

Mapa 2. Obszar 2 - Udział w życiu społecznym - Aktywność społeczna wg wartości indeksu

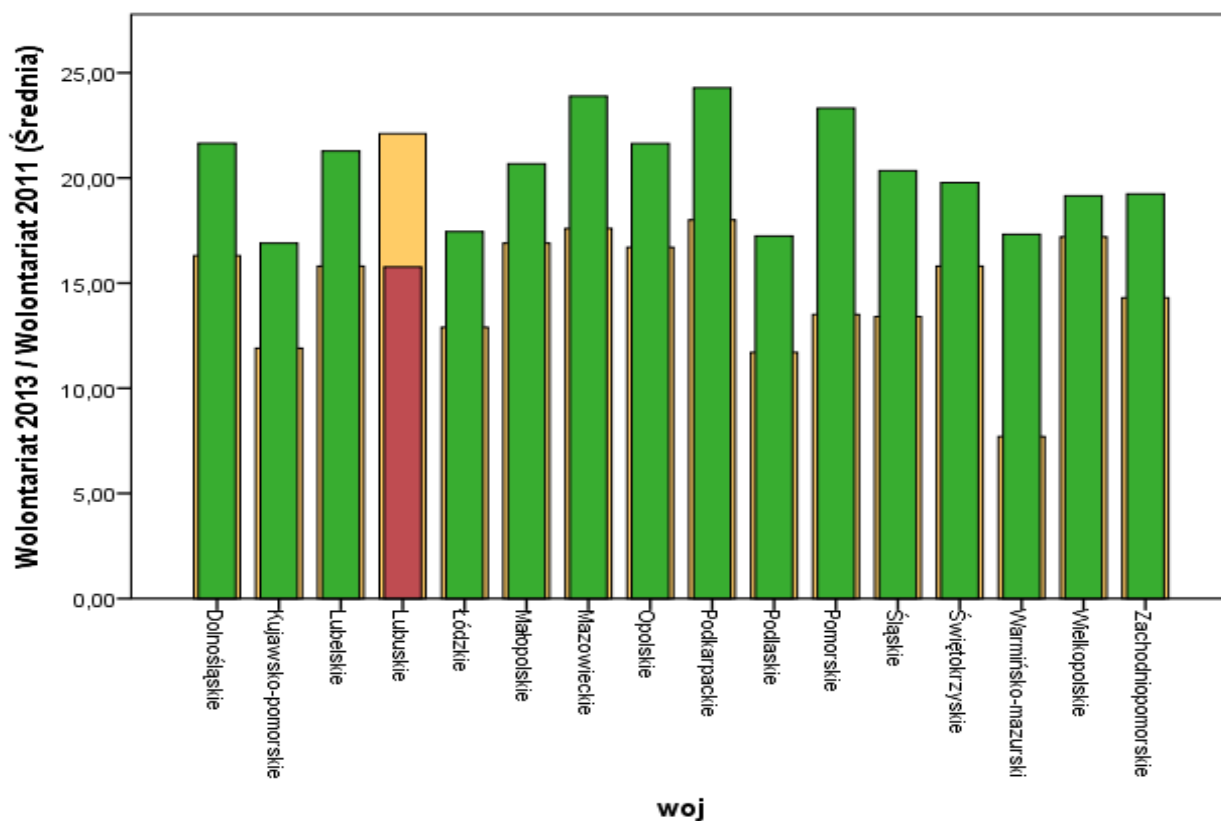
Na wykresie 1 pokazano relację wyliczonej wartości wskaźnika aktywności w wolontariacie osób 55+ w województwach z roku 2013 do poziomu wartości 20% (gdyby przyjąć, że przynajmniej 20% osób w wieku 55+ powinno być aktywnych w różnych formach wolontariatu, pracy społecznej). Na wykresie widać, że w ośmiu województwach ten poziom został osiągnięty i jest wyższy niż 20% (tj. podkarpackie, mazowieckie, pomorskie, dolnośląskie, lubelskie, opolskie, małopolskie, śląskie).

Na wykresie 2 pokazano zmianę wartości wskaźnika w 2013 roku w porównaniu do 2011 (wyniki z I edycji wyliczonego wskaźnika). Istotne jest pokazanie tych zmian, chociażby z tego powodu, że działania aktywizujące seniorów w Polsce (także w ramach Programu ASOS – Aktywność Społeczna Osób Starszych) mają zmienić sytuację wolontariatu w Polsce. Pozytywne jest to, że w prawie wszystkich województwach (oprócz lubuskiego, co może być wynikiem zbyt małej liczebności próby dla tego województwa) nastąpił wzrost wartości tego wskaźnika.

Wykres 1. Wolontariat osób 55+ w województwach (2013) – relacja do wartości referencyjnej 20%

Wykres 2. Aktywność w wolontariacie osób 55+ - porównanie 2011 i 2013

Źródło: opracowanie własne w programie PS IMAGO PRO.

3.3 Obszar 3 – Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo

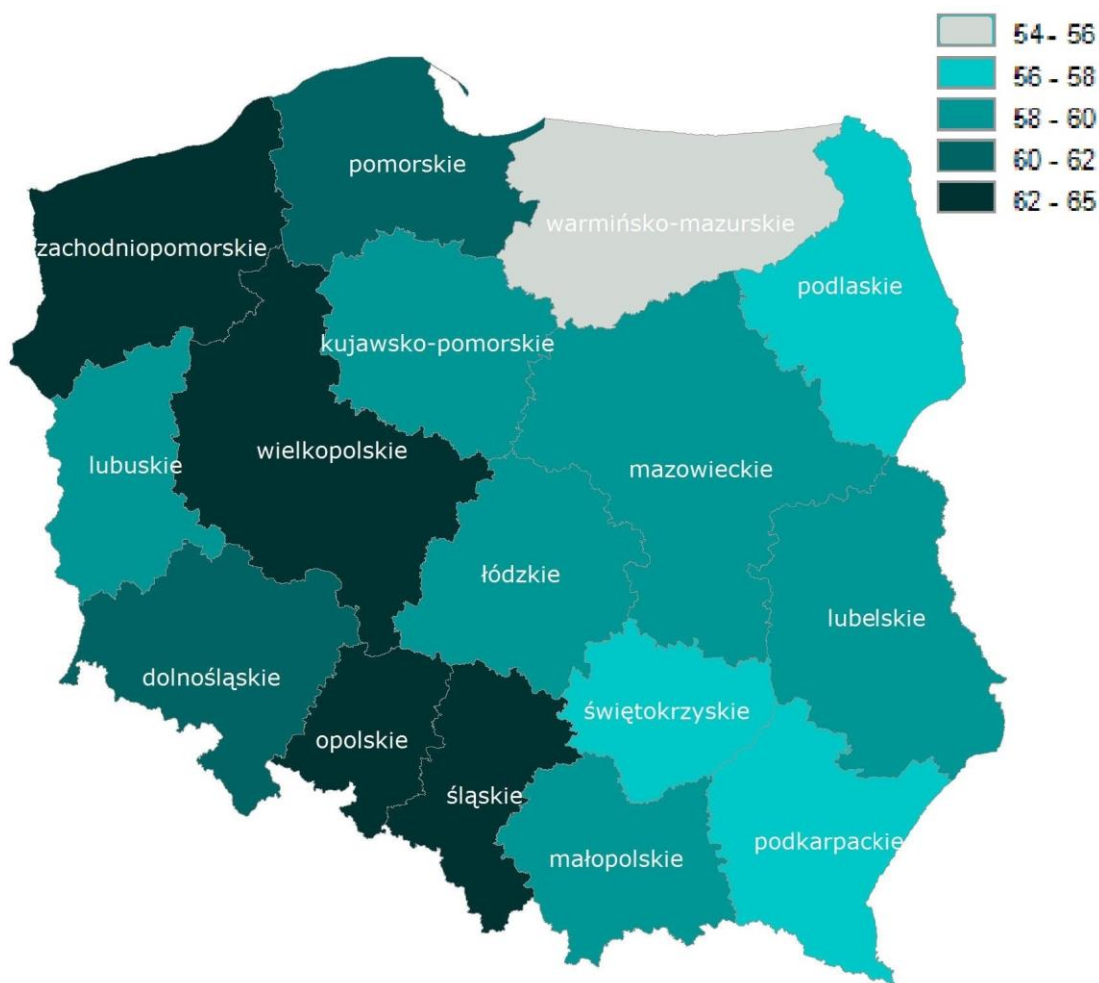
Wskaźniki obszaru trzeciego dotyczą zdrowia, poczucia bezpieczeństwa (zarówno fizycznego jak i materialnego) oraz niezależności. Przy konstrukcji rankingu w tym obszarze wzięto pod uwagę takie wskaźniki jak: uprawianie sportu, brak problemów z dostępem do opieki zdrowotnej, niezależność (samodzielne mieszkanie i prowadzenie gospodarstwa domowego przez osoby starsze). Indeks w tym obszarze tworzą także wskaźniki związane z sytuacją materialną - poziom dochodów oraz zadowolenie z sytuacji finansowej. Istotny w tym obszarze jest także wskaźnik mówiący o poczuciu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania.

W I edycji wskaźnika w pierwszej trójce znalazły się następujące województwa: śląskie, wielkopolskie i mazowieckie, a na końcu rankingu w tym obszarze znalazły się województwa: świętokrzyskie, warmińsko mazurskie i podkarpackie.

W edycji II (tj. 2014) najwyższe wskaźniki dla tego obszaru zanotowano dla województw: **śląskiego, opolskiego i zachodniopomorskiego**. Z kolei, najniższe wartości w tym obszarze mają województwa: **warmińsko-mazurskie i podlaskie oraz podkarpackie**.

Tabela 7. Wartości poszczególnych wskaźników w obszarze 2 – Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo

Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo		3.1 Ćwiczenia fizyczne (55+)	3.2 Brak konieczności rezygnacji z wizyt lekarskich, dentystycznych i wykupienia recept (55+)	3.3 Niezależność (75+)	3.4 Przeciętne miesięczne renty i emerytury brutto w odniesieniu do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia	3.5 Brak zagrożenia ubóstwem (55+) granica 50% mediany	3.6 Zadowolenie z sytuacji materialnej (65+)	3.7 Poczucie bezpieczeństwa fizycznego (55+)	3.8. Używanie komputera (55+)	Index	Ranking
Lp	Województwo	DS. 2013	DS. 2013	DS. 2013	GUS 2012	DS. 2013	DS 2013	DS 2013	DS 2013	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	26,539	71,367	66,772	53,00	92,083	57,746	86,845	34,525	61,0	6
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	27,082	70,001	53,967	58,00	84,949	61,163	84,551	29,658	59,1	10
3	<i>Lubelskie</i>	24,433	72,432	60,801	53,00	87,434	59,192	89,713	21,238	59,1	9
4	<i>Lubuskie</i>	24,321	69,502	53,626	57,00	84,229	61,434	88,471	30,027	59,0	11
5	<i>Łódzkie</i>	20,903	77,074	60,190	55,00	87,520	56,677	85,945	25,953	59,0	12
6	<i>Małopolskie</i>	15,720	77,896	58,450	56,00	91,417	60,255	89,459	23,270	59,4	8
7	<i>Mazowieckie</i>	23,634	75,071	61,641	44,00	91,015	60,509	85,229	30,973	59,4	7
8	<i>Opolskie</i>	33,811	87,955	49,502	57,00	90,729	75,687	87,353	24,151	64,9	2
9	<i>Podkarpackie</i>	24,788	71,021	43,281	54,00	84,953	55,976	90,978	25,581	57,2	14
10	<i>Podlaskie</i>	14,622	83,670	49,639	53,00	89,229	49,234	89,026	20,574	56,7	15
11	<i>Pomorskie</i>	23,283	78,845	50,525	54,00	91,571	61,251	90,887	38,922	61,6	5
12	<i>Śląskie</i>	23,677	85,841	64,684	63,00	93,911	72,654	82,698	30,598	64,9	1
13	<i>Świętokrzyskie</i>	13,391	78,192	58,700	55,00	88,561	60,299	84,461	16,719	57,3	13
14	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	14,539	60,039	45,227	57,00	88,447	56,992	93,477	21,082	54,9	16
15	<i>Wielkopolskie</i>	25,248	83,180	51,392	57,00	94,002	64,770	89,450	25,917	62,2	4
16	<i>Zachodniopomorskie</i>	28,390	82,402	72,252	57,00	94,448	58,844	86,265	30,086	63,8	3
Wagi		15	15	10	10	10	15	15	10		

Mapa 3. Obszar 3 - Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo – pozycja w rankingu i wartość indeksu

3.4 Obszar 4 - Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa

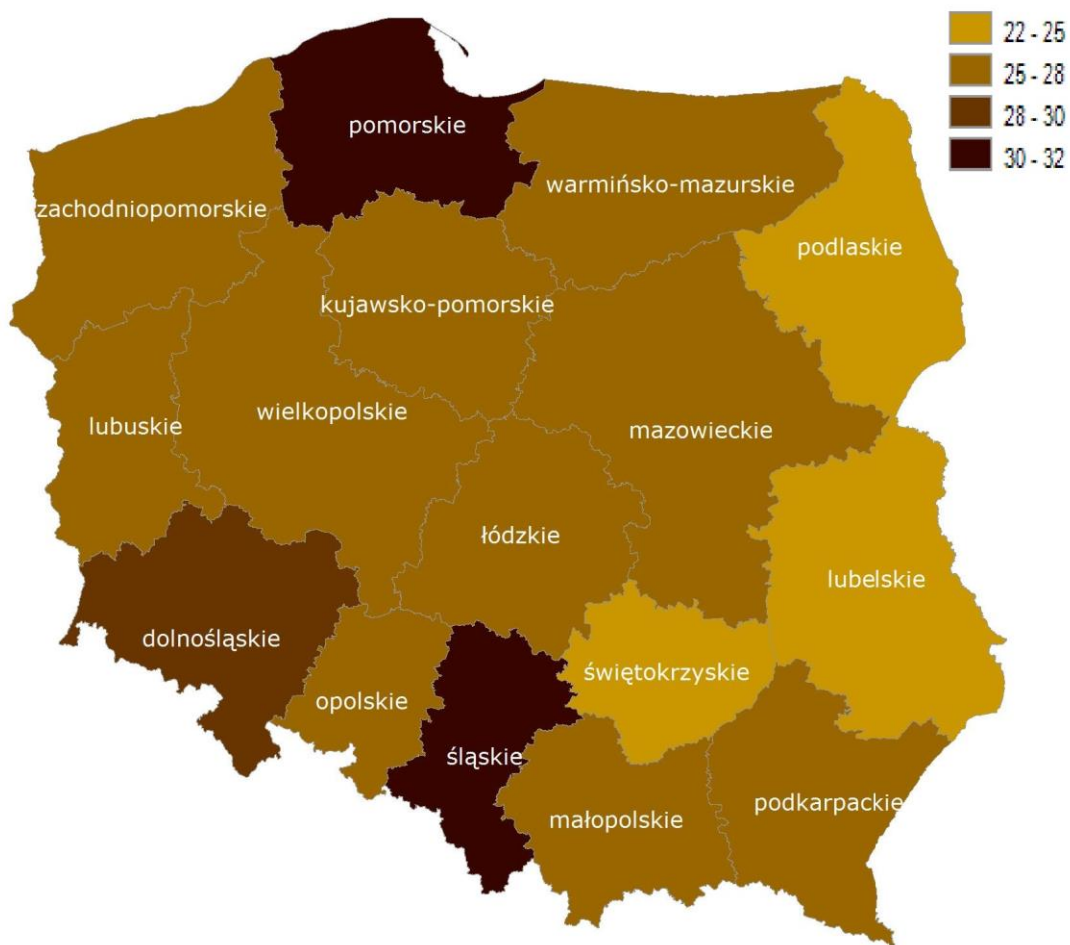
Wskaźniki wykorzystane przy tworzeniu indeksu cząstkowego w tym obszarze to przeciętne dalsze trwanie życia (przeciętne dalsze trwania życia dla kobiet w wieku 55 lat i dla mężczyzn w wieku 55 lat), odsetek zdrowych osób (definiowanych jako te, które deklarują brak orzeczenia o niepełnosprawności oraz zadowolone są ze swojego stanu zdrowia), samopoczucie psychiczne, więzi społeczne, korzystanie z Internetu oraz posiadanie wykształcenia wyższego osób w wieku 50+.

W I edycji w obszarze czwartym najlepiej wypadło województwo pomorskie, a kolejne dwa miejsca w rankingu zajęły dwa województwa śląskie i mazowieckie. Na ostatnich miejscach w rankingu tego obszaru znalazły się wówczas województwa świętokrzyskie, podlaskie oraz warmińsko-mazurskie.

W II edycji wskaźnika w tym obszarze najwyższe wartości mają województwa: **pomorskie, śląskie i dolnośląskie**, a najniższe – **podlaskie, świętokrzyskie, lubelskie**.

Tabela 8. Wartości poszczególnych wskaźników w obszarze 4 – Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa

Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa		4.1.a Przeciętne dalsze trwanie życia mężczyzn w wieku 55 lat	4.1.b Przeciętne dalsze trwanie życia kobiet w wieku 55 lat	4.2 Odsetek zdrowych osób w wieku 65+	4.3 Dobrostan psychiczny (55+)	4.4 Korzystanie z internetu (55-74)	4.5 Więzi społeczne (55+)	4.6 Odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród osób 50+	Index	Ranking
Lp	Województwo	GUS 2013	GUS 2013	DS. 2013	DS. 2013	DS. 2013	DS. 2013	GUS 2013	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	21,93	27,88	40,772	22,491	40,628	23,889	13,0	28,303	3
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	21,97	27,65	39,937	22,037	35,822	25,540	10,9	27,738	5
3	<i>Lubelskie</i>	22,14	28,56	36,975	12,664	26,437	22,305	11,1	24,677	14
4	<i>Lubuskie</i>	21,58	27,54	37,653	16,541	35,394	27,728	10,7	26,488	10
5	<i>Łódzkie</i>	21,08	27,35	44,651	21,768	28,505	21,930	12,1	27,679	6
6	<i>Małopolskie</i>	23,3	28,67	36,933	13,301	27,105	23,058	12,5	25,227	13
7	<i>Mazowieckie</i>	22,79	28,44	42,925	15,027	34,837	23,458	19,3	27,825	4
8	<i>Opolskie</i>	22,09	27,69	44,390	18,699	31,497	21,624	11,2	27,464	7
9	<i>Podkarpackie</i>	23,47	29,02	35,578	15,534	31,111	22,960	10,4	25,482	12
10	<i>Podlaskie</i>	22,63	29,02	30,818	12,368	24,683	14,221	11,8	22,250	16
11	<i>Pomorskie</i>	22,82	28,12	48,598	23,246	45,769	30,551	14,4	31,740	1
12	<i>Śląskie</i>	21,93	27,29	52,818	20,663	35,262	25,577	11,9	30,448	2
13	<i>Świętokrzyskie</i>	21,99	28,41	36,838	13,225	23,714	20,145	11,0	24,205	15
14	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	21,36	27,77	36,568	19,521	26,899	29,230	10,9	26,332	11
15	<i>Wielkopolskie</i>	22,38	27,62	39,810	18,029	29,113	26,024	11,300	26,753	9
16	<i>Zachodniopomorskie</i>	21,84	27,73	38,383	18,702	35,306	26,997	13,600	27,180	8
	Wagi	17	17	23,0	16	7	13	7		

Mapa 4. Obszar 4 - Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa – wg wartości indeksu cząstkowego ogółem.

3.5 Ogólny indeks aktywnego starzenia

Mając obliczone wartości wskaźników w poszczególnych obszarach, wyliczono wartość ogółem wskaźnika aktywnego starzenia dla poszczególnych województw. Niezależnie od przyjętych wag liderami są województwa: **mazowieckie** oraz **pomorskie**.

Wariant I

Tabela 9. Indeks aktywnego starzenia - WARIANT 1 (udziały obszarów 20%, 20%, 30%, 30%)

		Indeksy cząstkowe i ich udział w ogólnym indeksie				Ogólny regionalny Indeks AA	
L.p.	Województwo	1	2	3	4	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	35,9	19,857	61,013	28,3	37,9	6
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	35,6	15,752	59,077	27,7	36,3	11
3	<i>Lubelskie</i>	40,0	19,897	59,113	24,7	37,1	9
4	<i>Lubuskie</i>	34,4	17,852	59,047	26,5	36,1	13
5	<i>Łódzkie</i>	38,3	13,763	58,956	27,7	36,4	10
6	<i>Małopolskie</i>	36,8	17,787	59,413	25,2	36,3	12
7	<i>Mazowieckie</i>	43,6	19,614	59,429	27,8	38,8	2
8	<i>Opolskie</i>	36,3	17,013	64,859	27,5	38,4	4
9	<i>Podkarpackie</i>	39,5	22,579	57,196	25,5	37,2	8
10	<i>Podlaskie</i>	38,0	13,982	56,727	22,3	34,1	15
11	<i>Pomorskie</i>	37,9	18,266	61,642	31,7	39,2	1
12	<i>Śląskie</i>	32,5	16,820	64,950	30,4	38,5	3
13	<i>Świętokrzyskie</i>	37,4	16,269	57,349	24,2	35,2	14
14	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	34,0	14,136	54,933	26,3	34,0	16
15	<i>Wielkopolskie</i>	37,4	18,387	62,229	26,8	37,9	7
16	<i>Zachodniopomorskie</i>	37,8	16,496	63,764	27,2	38,1	5
	Wagi	20	20	30	30		

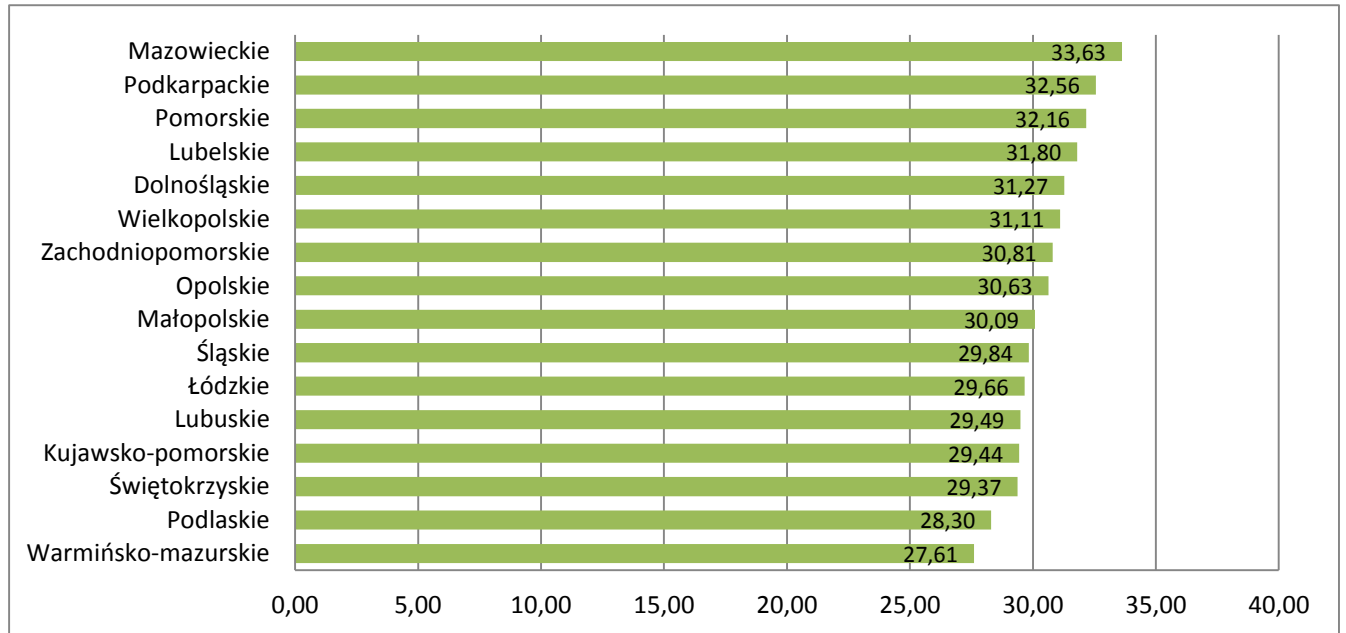
W wariantcie I zmieniono udział poszczególnych obszarów w porównaniu do oryginalnego wskaźnika aktywnego starzenia. Zdecydowano się na zmianę wag, doceniając bardziej te aspekty, które dotyczą niezależnego, zdrowego i bezpiecznego życia w okresie starości oraz warunków jak i przygotowania województw do prowadzenia aktywnego życia. W tym podejściu jednak ze względu na duże wartości wskaźnika z III obszaru od razu ten obszar będzie decydował o ostatecznej pozycji danego województwa. Inne warianty związane ze zmianą wag w ogólnym indeksie prowadzą do zmiany rankingu, jak pokazano poniżej, ale generalnie nie zmieniają tych, którzy są liderami (miejsca od 1 do 3).

Wariant 2

Tabela 10. Indeks aktywnego starzenia - WARIANT 2 (udziały obszarów 35%, 35%, 10%, 20%) - jak w oryginalnym podejściu AAI

Województwo		Indeksy				Ogólny Indeks AA	
		1	2	3	4	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	35,9	19,857	61,013	28,3	31,3	5
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	35,6	15,752	59,077	27,7	29,4	13
3	<i>Lubelskie</i>	40,0	19,897	59,113	24,7	31,8	4
4	<i>Lubuskie</i>	34,4	17,852	59,047	26,5	29,5	12
5	<i>Łódzkie</i>	38,3	13,763	58,956	27,7	29,7	11
6	<i>Małopolskie</i>	36,8	17,787	59,413	25,2	30,1	9
7	<i>Mazowieckie</i>	43,6	19,614	59,429	27,8	33,6	1
8	<i>Opolskie</i>	36,3	17,013	64,859	27,5	30,6	8
9	<i>Podkarpackie</i>	39,5	22,579	57,196	25,5	32,6	2
10	<i>Podlaskie</i>	38,0	13,982	56,727	22,3	28,3	15
11	<i>Pomorskie</i>	37,9	18,266	61,642	31,7	32,2	3
12	<i>Śląskie</i>	32,5	16,820	64,950	30,4	29,8	10
13	<i>Świętokrzyskie</i>	37,4	16,269	57,349	24,2	29,4	14
14	<i>Warmińsko-mazurskie</i>	34,0	14,136	54,933	26,3	27,6	16
15	<i>Wielkopolskie</i>	37,4	18,387	62,229	26,8	31,1	6

16	<i>Zachodniopomorskie</i>	37,8	16,496	63,764	27,2	30,8	7
	Wagi	35	35	10	20		

Wykres 3. Ogólny indeks aktywnego starzenia w województwach wg wartości indeksu (WARIANT 2).

Wariant 3

Tabela 11. Indeks aktywnego starzenia - WARIANT 3 (udziały obszarów 25%, 25%, 25%, 25%)

Województwo		Indeksy				Ogólny Indeks AA	
		1	2	3	4	Wartość	Pozycja
1	<i>Dolnośląskie</i>	35,9	19,857	61,013	28,3	36,3	5
2	<i>Kujawsko-pomorskie</i>	35,6	15,752	59,077	27,7	34,6	12
3	<i>Lubelskie</i>	40,0	19,897	59,113	24,7	35,9	9
4	<i>Lubuskie</i>	34,4	17,852	59,047	26,5	34,4	13
5	<i>Łódzkie</i>	38,3	13,763	58,956	27,7	34,7	11
6	<i>Małopolskie</i>	36,8	17,787	59,413	25,2	34,8	10
7	<i>Mazowieckie</i>	43,6	19,614	59,429	27,8	37,6	1
8	<i>Opolskie</i>	36,3	17,013	64,859	27,5	36,4	3

9	Podkarpackie	39,5	22,579	57,196	25,5	36,2	6
10	Podlaskie	38,0	13,982	56,727	22,3	32,7	15
11	Pomorskie	37,9	18,266	61,642	31,7	37,4	2
12	Śląskie	32,5	16,820	64,950	30,4	36,2	8
13	Świętokrzyskie	37,4	16,269	57,349	24,2	33,8	14
14	Warmińsko-mazurskie	34,0	14,136	54,933	26,3	32,4	16
15	Wielkopolskie	37,4	18,387	62,229	26,8	36,2	7
16	Zachodniopomorskie	37,8	16,496	63,764	27,2	36,3	4
	Wagi	25	25	25	25		

4 Podsumowanie i rekomendacje

W zakończeniu opracowania I edycji wskaźnika zaznaczono, że na prezentowane wyniki regionalnego indeksu aktywnego starzenia dla Polski trzeba patrzeć z ostrożnością, gdyż są one tylko pewną wskazówką pokazującą jak duże różnice w zakresie omawianej koncepcji są między województwami w Polsce i tym samym mają wpływ na wynik wskaźnika ogółem. Wtedy jednak wyniki analizy były prezentowane po raz pierwszy bez odniesienia w czasie, a więc bez możliwości porównania sytuacji przed 2012 rokiem (EY Aktywnego Starzenia i Solidarności Międzypokoleniowej) oraz już po 2012. Wyniki dla tej edycji bazują na danych z 2013 roku, co jest istotne z uwagi na wiele działań prowadzonych od 2012 w zakresie polityki senioralnej w Polsce (m.in. utworzenie Departamentu Polityki Senioralnej, Program ASOS, działania Uniwersytetów Trzeciego Wieku, organizacji pozarządowych, inicjatywy regionalne, lokalne identyfikowane m.in. w ramach działań Biura Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁴).

Aktywne starzenie nie dotyczy tylko generacji osób starszych. Analizując obecną sytuację identyfikującą realizację idei aktywnego starzenia (tj. obszary I, II i III, inaczej *actual experience of active ageing*) w Polsce trzeba oceniać zróżnicowanie między województwami patrząc na wartości maksymalne i minimalne poszczególnych wskaźników jak i wskaźników ogółem dla tych obszarów. Istotna jest jednak też niezależnie od tych trzech obszarów, ocena czy w województwach są możliwości i potencjał do realizacji idei aktywnego starzenia (tj. obszar IV, inaczej *capacity to actively age*). Także tutaj widać, że zróżnicowanie jest duże biorąc przykładowo pod uwagę pojedyncze wskaźniki jak np.: korzystanie z

¹⁴ M.in. w 2014 r. Rzecznik Praw Obywatelskich Prof. dr hab. Irena Lipowicz wraz z Komisją ds. Osób Starszych przy RPO zainicjowali stworzenie Żółtej Księgi Dobrych Praktyk na rzecz społecznego uczestnictwa osób starszych.

Internetu, ocenę swojego stanu zdrowia czy udział osób z wyższym wykształceniem. Jednak wydaje się, że w przypadku analiz regionalnych dla Polski te różnice nie są tak znacząco duże jak w przypadku porównań między krajami. Przypominając różnice między krajami dla wskaźnika aktywnego starzenia ogółem są duże, gdy dla Grecji wskaźnik ogółem osiągnął wartość - 27,2 a dla Szwecji - 44,8. W polskich analizach przykładowo w scenariuszu (wariacie oryginalnym jak w AAI), gdzie bardziej liczy się aktywność zawodowa i społeczna - wartość maksymalna wskaźnika to 33,63 (mazowieckie), a minimalna to 27,61 (warmińsko-mazurskie). Dlatego też celem opracowania nie było tylko pokazanie które województwo „wygrało” tym razem, ale również stwierdzenie czy wartość wskaźnika rośnie w każdym województwie niezależnie od innych w czasie. Prezentowane opracowanie umożliwia ocenę dynamiki nie tylko zagregowanego wskaźnika aktywnego starzenia, ale również jego czterech wymiarów, czy nawet poszczególnych wskaźników składowych, np. udziału w wolontariacie, co może mieć znaczenie z punktu widzenia oceny efektywności prowadzonych celowych polityk publicznych. Z punktu widzenia rekomendacji dla polityk publicznych powiązanych z realizacją idei aktywnego starzenia istotne jest postawienie sobie na poziomie regionu pewnych celów, które powinny być osiągnięte w określonej perspektywie czasowej (przykładowo, chcemy by 50% osób w wieku 60+ do 2020 korzystało z komputera oraz z Internetu). Postawienie takiego celu może stanowić mobilizację do prowadzenia skutecznych działań, które znacząco zmieniają te wartości, a w przyszłości stanowią będą podstawę do oceny skuteczności prowadzonej polityki. Przykładowo, w przypadku wskaźnika "korzystanie z Internetu" jest to możliwe przez powszechną edukację cyfrową, która jest tak ważna we współczesnym świecie i podkreślana jako istotny czynnik ograniczający wykluczenie społeczne (cyfrowe) osób starszych. Z prezentowanej analizy wynika, że w niektórych województwach osiąga się wartości pojedynczych wskaźników na dużo wyższym, a w innych na dużo niższym poziomie niż średnia dla Polski (np. 45% osób w wieku 55-74 korzysta z Internetu w woj. pomorskim, a przykładowo „tylko” około 23% w woj. świętokrzyskim).

W ocenie tego podejścia musimy przyznać, że nadal nie jest możliwe wykorzystanie takich samych szczegółowych wskaźników w ujęciu regionalnym dla Polski jak w oryginalnej metodologii. Tym samym zrezygnowano z kilku wskaźników lub je zmodyfikowano, aby całkowicie nie zaniechać pracy nad budową syntetycznego regionalnego wskaźnika aktywnego starzenia dla Polski. W odpowiedni sposób pokazano logikę działań zmiany wskaźników oraz sposób w jaki były definiowane pytania, które były podstawą do przedstawionych wyliczeń. Starano się zrobić to w taki sposób, aby nowe „polskie regionalne” wskaźniki, jak najlepiej oddawały idee aktywnego starzenia, także uwzględniając specyfikę polską. Przykładowo fakt, że większość osób po 65+ nie pracuje w Polsce (jest na emeryturze) powoduje, że trudno uchwycić aktywność zawodową Polaków w ujęciu regionalnym, która ma duże znaczenie we wskaźniku oryginalnym w analizach europejskich. Niestety trudno też pogodzić się z faktem, że z powodu braku dostępnych danych nie można na poziomie województw monitorować zaangażowania starszych Polaków i Polek w opiekę nad wnukami i innymi osobami. Nie wiemy jak duża grupa osób jest zaangażowana w tę nieodpłatną aktywność, która jest doceniana w europejskiej koncepcji aktywnego starzenia, na równi z aktywnością w organizacjach czy w wolontariacie. Wsparcie dla rodzin przez osoby

starsze w Polsce nawet jeśli się zmienia nadal jest zjawiskiem, które trzeba umieć identyfikować, aby wiedzieć w jaki sposób wspierać tych, którzy w taką działalność się angażują. Wskaźnik ten jest częścią oryginalnego indeksu aktywnego starzenia.

W opracowaniu staraliśmy się nie zmieniać przyjętej dla krajów europejskich metodologii pomiaru indeksu aktywnego starzenia. Jednak próbując ją zastosować do polskich warunków napotkaliśmy trudności ze znalezieniem odpowiednich danych na poziomie regionalnym. W efekcie niektóre wymiary indeksu aktywnego starzenia zostały zmierzone w nieco zmodyfikowany sposób, odpowiadający specyfice dostępnych informacji dla Polski. Pomimo tego, wydaje się, że przedstawiona próba uchwycenia zróżnicowania indeksu aktywnego starzenia w Polsce pomiędzy województwami jest potrzebna i może służyć do porównań zarówno krajowych jak i międzynarodowych. Ponadto przedstawiona analiza umożliwia ocenę efektów realizacji prowadzonych interwencji oraz może stać się wskazówką dla identyfikacji obszarów i regionów gdzie nadal konieczne są działania, które były zapisane między innymi w Założeniach długofalowej polityki senioralnej.

W I edycji opracowania przyjęliśmy autorski system wag, aby zrównoważyć efekty wynikające z udziału poszczególnych obszarów w tworzeniu wskaźnika ogółem, jak i poszczególnych zmiennych w tworzeniu wartości indeksów dla czterech wyróżnionych obszarów. System wag w ramach obszarów nie różni się istotnie od systemu wag użytego w oryginalnym wskaźniku. O ile wartości poszczególnych wag mogą budzić kontrowersję i być przedmiotem dalszych modyfikacji, to wydaje się, że zmiany ich wartości w akceptowalnym zakresie nie prowadzą do zmiany pozycji województw ze względu na zagregowany indeks aktywnego starzenia.

W omawianej analizie nie uwzględniono porównań wskaźnika dla kobiet i mężczyzn, które jest prowadzone w oryginalnej metodologii. Powodem tego pominięcia był brak danych pozwalających na taką analizę lub zbyt małe wielkości prób uniemożliwiające wnioskowanie z akceptowalnym błędem szacunku.

Z punktu widzenia prowadzonej analizy i jej cyklicznych aktualizacji wskazane by było, aby wszystkie wskaźniki cząstkowe rekomendowane do udziału w tworzeniu wskaźnika aktywnego starzenia były łatwo dostępne i aktualizowane. W sytuacji idealnej chcielibyśmy aby dostępne były wszystkie zmienne użyte w oryginalnej wersji wskaźnika, co umożliwiłoby pełną porównywalność międzynarodową uzyskiwanych wyników. Na poziomie krajowym istnieją informacje potrzebne do wyliczenia wskaźnika aktywnego starzenia, ale niestety nadal nie mamy wielu danych w ujęciu wojewódzkim.

Ważne podkreślenie, że tak jak w I edycji tym razem była także potrzeba dodatkowych wyliczeń z różnych badań (głównie z Diagnozy Społecznej 2013), a także skorzystano ze współpracy Departamentu Polityki Senioralnej z Głównym Urzędem Statystycznym.

Dodatkowo, pojawiło się nowe badanie pt. *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych*¹⁵, które dawało szansę na wyliczenie przykładowo wskaźnika deprivacji materialnej na poziomie województw, ale niestety ograniczenie próby do populacji poniżej 65 lat, powoduje, że możliwe było wyliczenie wskaźnika deprivacji tylko dla grupy osób w wieku 55-64. Wyniki tych analiz nie są zaprezentowane w niniejszym opracowaniu, ale na pewno będą wskazówką odnośnie oceny sytuacji materialnej osób przed wyjściem z rynku pracy, czyli przed osiągnięciem wieku emerytalnego i też są istotną informacją o zakresie i skali zjawiska wykluczenia materialnego osób 55+.

Nadal zwracamy uwagę, że przy tego typu analizach trzeba mieć świadomość, że opieramy się na danych pochodzących z badań sondażowych, gdzie istotne i ważne jest umiejętne wyliczenie wskaźników, które potem są prezentowane (np. tutaj konieczne było zastosowanie wag oraz zwrócenie uwagi na liczebności w danych grupach wieku w województwach, kontrolowanie błędów¹⁶ itp.). Zastosowanie własnych wyliczeń w prezentacji wskaźników starano się zminimalizować, aby jak najbardziej opierać się na danych już zweryfikowanych i sprawdzonych. Wiele wskaźników nie mogło być bezpośrednio wykorzystanych, gdyż nie ma i nie są prezentowane w podziale na województwa lub nie w taki sposób jak było to założone.

Na koniec warto dodać, że prace nad wyliczaniem wskaźnika aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym w Polsce dają szansę na wzmocnienie dyskusji o potrzebie wykorzystywania wskaźników społecznych w programowaniu jak i ocenie interwencji polityk publicznych (por. Górniak, Keler, 2008). Dzięki powołanemu Zespołu ds. metodologii wskaźnika aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym przy Radzie ds. Polityki Senioralnej w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej (m.in. z udziałem Prof. dr hab. Tomasza Panka oraz Prof. dr hab. Barbary Szatur-Jaworskiej oraz przedstawicieli Głównego Urzędu Statystycznego) jest możliwość dalszych prac metodycznych, które miejmy nadzieję, wspierać będą decydentów nie tylko na poziomie krajowym, ale też regionalnym w ocenie realizacji polityki aktywnego starzenia. Także udział polskich przedstawicieli w pracach Zespołu Ekspertów projektu UNECE i Komisji Europejskiej daje możliwość śledzenia rozwoju metodologii i daje możliwość wprowadzania zmian w polskim podejściu.

W sytuacji, gdy regiony będą głównie odpowiedzialne za wydawanie środków europejskich w okresie 2014-2020 istotne jest sprawdzenie na ile planowane działania zmienią pozycje województw w wyróżnionych obszarach uwzględnianych w ramach aktywnego starzenia i w efekcie w wartości ogółem tego wskaźnika.

¹⁵ Badania gospodarstw domowych *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych* realizowane są przez Instytut Badań Edukacyjnych w ramach projektu systemowego pod nazwą *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego* współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

¹⁶ Wykonano odpowiednie wyliczenia błędów szacunku wraz z oceną 95% przedziałów ufności dla szacowanych wartości statystyk.

5 Aneks

5.1 Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące wykorzystanych w edycji II wskaźników

Definiowanie wskaźników w analizach regionalnego wskaźnika aktywnego starzenia w	
OBSZAR 1: Wskaźniki dotyczące zatrudnienia	
1.1.	Odsetek osób pracujących w danych przedziałach wiekowych wg definicji GUS / BAEL.
1.2.	<p>Pracujący według BAEL: „osoby w wieku 15 lat i więcej, które w badanym tygodniu spełniały jeden z poniższych warunków:</p> <ul style="list-style-type: none">a. wykonywały przez co najmniej 1 godzinę jakąkolwiek pracę przynoszącą zarobek lub dochód (tzn. były zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym lub dzierżawionym gospodarstwie rolnym albo prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem) albo pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,b. miały pracę, ale jej nie wykonywały:<ul style="list-style-type: none">– z powodu choroby, urlopu macierzyńskiego lub wypoczynkowego,– z innych powodów, przy czym długość przerwy w pracy wynosiła: do 3 miesięcy, powyżej 3 miesięcy, ale osoby te były pracownikami najemnymi i w tym czasie otrzymywały co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia”.

OBSZAR 2: Aktywność społeczna	
2.1.	<p>Odsetek osób w wieku 55+, które odpowiedziały pozytywnie na pytanie:</p> <p>„Czy w ostatnim roku wykonywał Pan nieodpłatnie jakąś pracę lub świadczył jakieś usługi dla osób spoza rodziny bądź na rzecz organizacji społecznej</p> <p>1. TAK 2. NIE”</p>
2.2.	<p>Odsetek osób w wieku 55 lat i więcej, które odpowiedziały twierdząco na pytanie: „Czy w ostatnim roku był Pan na jakimś zebraniu publicznym (ale nie w miejscu pracy)?</p> <p>1. TAK 2. NIE”</p>

OBSZAR 3: Niezależne, zdrowe i bezpieczne mieszkanie	
3.1.	<p>Odsetek wskazań co najmniej jeden z poniższych uprawianych rodzajów aktywności fizycznej w grupie wiekowej 55 lat i więcej:</p> <p>„100. Czy uprawia Pani aktywnie którąś z form sportu, ćwiczeń fizycznych?</p> <p>100.1. nie uprawiam aktywnie żadnej formy sportu ani ćwiczeń fizycznych 100.2. aerobik 100.3. bieganie/jogging/nordic walking 100.4. siłownia 100.5. jazda na rowerze 100.6. jazda na nartach lub inne sporty zimowe 100.7. pływanie 100.8. gra w piłkę nożną lub inne gry zespołowe 100.9. joga 100.10. sztuki walki 100.11. inne formy”</p>
3.2.	<p>Wykorzystano pytanie:</p> <p>„5. Czy w ciągu ubiegłego roku zdarzyło się w Pana(i) gospodarstwie domowym, że: <i>Należy udzielić odpowiedzi dla każdej z poniższych sytuacji, przekreślając odpowiedni kwadrat.</i></p> <p>5.1. nie starczyło pieniędzy na realizację recept lub wykupienie leków zalecanych przez lekarza 5.2. z powodu braku pieniędzy nie leczyli Państwo zębów</p>

	<p>5.3. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z uzyskania protez zębowych</p> <p>5.4. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z wizyt u lekarza</p> <p>5.5. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z badań medycznych (np. badania laboratoryjne, prześwietlenia, EKG)</p> <p>5.6. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z zabiegów rehabilitacyjnych</p> <p>5.7. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z wyjazdu do sanatorium</p> <p>5.8. z powodu braku pieniędzy musieli Państwo zrezygnować z leczenia szpitalnego</p> <p>Wykorzystano kombinację pytań 5.1 5.2 i 5.4 z odpowiedziami NIE</p>
3.3.	Odsetek osób w wieku 75+, które zamieszkują same bądź z jedną osobą, która jest ich mężem/żoną/konkubentem/konkubiną wśród wszystkich osób 75+
3.4.	Przeciętna wysokość emerytur i rent w odniesieniu do przeciętnego wynagrodzenia brutto. Pod uwagę wzięto emerytury i renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, bez emerytur i rent wypłacanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Ministerstwo Sprawiedliwości oraz bez emerytur i rent realizowanych na mocy umów międzynarodowych. Bez składek na ubezpieczenia społeczne płaconych przez ubezpieczonego pracownika. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto = 100. Dane dostępne w Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl za rok 2012.
3.5.	Odsetek osób w wieku 65+, które nie są zagrożone ubóstwem (zamieszkiwanie w gospodarstwie domowym o dochodach ekwiwalentnych powyżej 50% mediany ekwiwalentnych dochodów wszystkich gospodarstw domowych w Polsce).
3.6.	Odsetek osób (65+), które wskazały, iż są bardzo zadowolone, zadowolone lub dosyć zadowolone sytuacji materialnej rodziny. Skala odpowiedzi: 1 bardzo zadowolony 2 zadowolony 3 dosyć zadowolony 4 dosyć niezadowolony 5 niezadowolony 6 bardzo niezadowolony. Stwierdzenie do oceny: „Zadowolenie z sytuacji finansowej własnej rodziny”.
3.7.	Odsetek osób w wieku 55 lat i więcej, które wskazały, iż są bardzo zadowolone, zadowolone lub dosyć zadowolone ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Skala odpowiedzi: 1 bardzo zadowolony 2 zadowolony 3 dosyć zadowolony 4 dosyć niezadowolony 5 niezadowolony 6 bardzo niezadowolony. Stwierdzenie do oceny: „Zadowolenie ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania”
3.8.	Odsetek osób w wieku 55 lat i więcej, które odpowiedziały twierdząco na pytanie: „Czy korzysta Pan z komputera?: 1 TAK 2 NIE”

OBSZAR 4: Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa	
4.1.	Przeciętne dalsze trwanie życia mężczyzn w wieku 55 lat oraz przeciętne dalsze trwanie życia kobiet w wieku 55 lat.
4.2.	Osoby które nie zaliczają się do grona osób niepełnosprawnych (deklarujących nieposiadanie orzeczenia o niepełnosprawności) oraz są zadowolone ze

	<p>swego stanu zdrowia - odpowiedzi bardzo zadowolony, zadowolony, dosyć zadowolony na pytanie:</p> <p>„W jakim stopniu zadowolony jest ze stanu swojego zdrowia”; skala odpowiedzi:</p> <p>1 - BARDZO ZADOWOLONA 2 - ZADOWOLONA 3 - DOSYĆ ZADOWOLONA 4 - DOSYĆ NIEZADOWOLONA 5 - NIEZADOWOLONA 6 - BARDZO NIEZADOWOLONA 7 - nie dotyczy</p>
4.3.	<p>Odsetek osób w wieku 55 lat i więcej, które wybrały stwierdzenia oznaczone „0” w co najmniej 5 z poniższych 7 zestawów stwierdzeń.</p> <p>„W każdym punkcie proszę przeczytać uważnie wszystkie cztery twierdzenia i wybrać jedno, które najlepiej oddaje Pani odczucia lub przekonania z okresu ostatniego miesiąca. (...)</p> <p>N. 0. Sądzę, że nie wyglądam gorzej niż dawniej. 1. Martwię się tym, że wyglądam staro lub nieatrakcyjnie. 2. Czuję, że wyglądam coraz gorzej. 3. Jestem przekonana, że wyglądam okropnie.</p> <p>O. 0. Mam co najmniej równie dużo zapału do pracy jak dawniej. 1. Z trudem przychodzi mi się zabrać do zrobienia czegokolwiek. 2. Z ogromnym wysiłkiem zmuszam się do zrobienia czegokolwiek. 3. Nie jestem w stanie cokolwiek zrobić.</p> <p>P. 0. Sypiam co najmniej równie dobrze jak dawniej. 1. Sypiam gorzej niż dawniej. 2. Rano budzę się teraz o 1-2 godziny wcześniej i trudno jest mi ponownie zasnąć. 3. Budzę się kilka godzin za wcześnie i nie mogę ponownie zasnąć.</p> <p>Q. 0. Nie męczę się bardziej niż dawniej. 1. Męczę się łatwiej niż dawniej. 2. Męczy mnie prawie wszystko, co robię. 3. Jestem zbyt zmęczona, aby cokolwiek robić</p> <p>R. 0. Apetyt mam nie gorszy niż dawniej. 1. Obecnie mam trochę gorszy apetyt. 2. Apetyt mam wyraźnie gorszy. 3. Nie mam w ogóle apetytu.</p> <p>T. 0. Nie martwię się o swoje zdrowie bardziej niż dawniej. 1. Martwię się swoimi dolegliwościami, takimi jak: bóle, rozstrój żołądka lub zaparcia. 2. Bardzo się martwię o stan swojego zdrowia; ciągle o tym myślę. 3. Tak bardzo martwi mnie stan mojego zdrowia, że nie mogę o niczym innym myśleć</p> <p>U. 0. Moje zainteresowanie sprawami seksu nie zmniejszyło się. 1. Obecnie jestem mniej zainteresowana sprawami seksu. 2. Sprawy seksu znacznie mniej mnie interesują. 3. Utraciłam wszelkie zainteresowanie sprawami seksu.”</p>
4.4.	<p>Odsetek osób w wieku 55-74 lat, które odpowiedziały twierdząco na pytanie: "Czy korzysta Pan z Internetu?:</p> <p>1 TAK</p> <p>2 NIE”</p>
4.5.	<p>Odsetek osób w wieku 55+, które wskazały co najmniej dwa spotkania towarzyskie w ciągu ostatniego miesiąca. „ Ile razy w minionym miesiącu była Pani: na spotkaniu towarzyskim” (pytanie otwarte; respondent podawał liczbę odbytych spotkań)</p>
4.6.	<p>Odsetek osób w wieku pow. 50 lat posiadających wykształcenie wyższe.</p>

Bibliografia

Active Ageing Index 2014 for 28 European Union Countries, November 2014, UNECE oraz EC.

Ervik R., Linden T., (2013), *The Making of Aging Policy: Theory and Practice in Europe*, Edward Elgar Press.

Perek-Białas J., Mysińska E., *Indeks aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym*, Department Polityki Senioralnej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2013.

Ruzik A., Perek-Białas J., Turek K., (2013), Did the transition to a market economy and the EU membership have an impact on active ageing policy in Poland? in *'The Making of Aging Policy: Theory and Practice in Europe'*, editors R. Ervik, T. Linden, Edward Elgar Press.

Walker, A. C., (2002), A strategy for active ageing, *International Social Security Review*, 55 (1), 121-38.

WHO, (2002), *Active Ageing, A Policy Framework*, II UN World Assembly on Ageing.

Zaidi, A., K. Gasior, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuyse and E. Zolyomi, (2013), *'Active Ageing Index 2012: Concept, Methodology and Final Results'*, Methodology Report Submitted to European Commission's DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to Population Unit, UNECE, for the project: 'Active Ageing Index (AAI)', UNECE Grant No: ECE/GC/2012/003, Geneva.